

Знамените «Панове, пишiть нудно» Адрiєна Ебро, найвiдомiшого патрона газети «Тан», у вiдповiдь на примхи епохи, вже не було актуально пiд час появи її наступниці – газети «Монд». Жан Планше, який «прийняв газету, як релiгiю» у 1945 році, у своїх спогадах писав про це висловлювання: «Ми з обуренням вiдмовилися вiд цієї спадщини, як і вiд бiльшості заповiдей “Тан”» («Людина з “Монд”», Calmann-Lévy, 1989). Крім суто iнформативних статей або кiлькох сухих полiтичних аналізiв ця сувора газета завжди прагнула надати своїм читачам моменти справжнього задоволення завдяки репортажам та поточним подiям. З того часу було досягнуто значного прогресу у стилі письма всiх друкованих ЗМІ.

Дві основні причини можуть пояснити це полiпшення. З одного боку, остаточна вiдмова вiд iсторичних посилань на «журналістику по-французькому» (література і полiтика) дозволила розквітнути стилям письма, специфічним для публіцистики: зразками були вже не твори видатних письменників, а оповiдi репортерiв, серед яких пiонером був Альбер Лондр (премiя у галузі журналістики має його ім'я). Значне пiдвищення рiвня освiти і культури серед журналістiв, з iншого боку, зробило їх бiльш вимогливими. У 1960-х роках нiхто не вимагав вищої освiти вiд журналіста у рiєональній газеті, і лише 37 % власникiв журналістського посвiдчення мали диплом вищого навчального закладу. У 1985 році ця частка зросла до 66 %. На сьогоднiшній день бiльшiсть студентiв, яких приймають до Вищої школи журналістики у Лiллі, мають диплом про вищу освiту.

Сформований журналіст знає, що він мусить водночас застосовувати базові правила ефективного

письма і вміти писати так, щоб було приємно читати. Приємність читання стала загальною нормою, тоді як раніше вона була властива лише певним різновидам преси, журналам для широкої публіки та деяким газетам, що мали, як-от «Сюд-Уест», традиції «красного письменства». Наявність стилю ще важливіша в умовах компетенції засобів масової інформації, де він є конкурентною перевагою друкованої преси, оскільки вона може йти врозріз із журналістикою радіомовлення та телебачення, сповненою банальностей, штамів, помилок та некоректного використання мови. Мова ж, навпаки, є великим багатством зі своїм діапазоном словникового запасу, складністю конструкцій, різноманітністю звучання, необмеженими можливостями опису всіх нюансів пережитого досвіду як емоцій, так і думок. Вміння гратися нею іноді дається як за помахом чарівної палички, ще зі школи. У більшості ж випадків – це довгі роки освіти та постійної роботи. Це навчання стимулюється мотивацією журналіста: хочу бути хорошим, бути відмінним і навіть бути найкращим (чому б ні?). Це не зарозумілість, а законне прагнення і постійний фактор прогресу.

ЗНАЙТИ СВІЙ СТИЛЬ

Чи може бути особистий стиль у журналістиці, як є особистий стиль у літературі? Так, звичайно, і читання статей багатьох колег підтверджує цю точку зору: публіцистика в цьому плані не піддається класифікації, попри міцні кайдани правил ефективного письма (Розділи 5 і 6), які не дозволяють проявляти творчість у стилі. Але це письмо властиве певним журналістським жанрам (види жанрів викладені у Розділі 10), у той час як інші жанри більш «стандартизовані». Загалом, усе, що підпадає під суворе опрацювання інформації – короткі статті, замітки, резюме поточних подій, а також резюме документації, або ж те, що стосується передавання точок зору – інтерв'ю, дискусій, вуличних опитувань, – не лишає місця для індивідуального стилю письма: він вимагається або при точнішому та коротшому висвітленні фактів, або при передаванні точок зору з дотриманням слів респондентів.

Журналіст, навпаки, може і повинен знайти більш продуманий тон і стиль в усіх статтях, де викладаються його погляди, пошук інформації або судження: репортаж, портрет, доповідь, розслідування, аналіз, а також замітка, критика, поточні події. В останніх

жанрах, де автор має право висловити свою неупереджену думку, де дозволяється полеміка та часто зустрічається іронія, дуже важливо знайти свій стиль.

Чи існує журналістський стиль? На перший погляд, так, якщо ми порівняємо вміст газет із іншими формами письма – поезією, ораторським стилем, адміністративним жаргоном, науковою літературою тощо, бо вони є протилежними до нього (кожен по своєму). Насправді у публіцистиці домінують дві абсолютні вимоги: 1) тісний зв'язок із читачем; 2) обмеження тексту за довжиною. Але поза цією тезою і тим, як вона впливає на основні правила письма – у журналістиці неможливо визначити стандартизовану форму письма. Навпаки: задля задоволення читачів газети збагачені різноманітністю особистих стилів. Так само, як не існує одного стилю написання романів, так не існує й одного стилю у публіцистиці.

Сукупність прийомів. Стиль, якщо придивитися, є набором прийомів письма, до яких ми будемо звертатися залежно від типу статті. Найважливіші з них ми розглянемо. Деякі з цих методів, можливо, були засвоєні ще під час навчання (вибір лексики, використання зображень, порівняння, заперечення, зміна ритму), але їх треба збагатити, розвинути, доповнити, щоб спочатку оволодіти кількома методами письма, дослідити різноманітні аспекти цього мистецтва. Поступово формується особистий стиль – за рахунок інтуїтивного вибору кількох із цих методів у процесі написання та їхнього використання як майже спонтанного розумового рефлексу.

Володіння «основами» інформативного письма – щільність, точність, правдивість тощо, відіграє ключову роль у цьому процесі. Саме це дає свободу для творчості в рамках журналістики: тут не йдеться про те, щоб розбавляти, «писати роман», а про те, щоб доповідати, описувати, пояснювати. Факт, точка зору – це завжди базовий матеріал. Приємність, яку дає читачеві стиль, збагачена не на шкоду інформації, а завдяки їй; цяприємність підкреслює інформацію, дозволяє краще зрозуміти, відчутти, оцінити її.

Чотири основні умови необхідні для розвитку «стилю».

- *Багато читати:* літературу, статті у газетах і журналах, щоби йти далі і швидше: визначати прийоми, гідні уваги та занотувувати їх.

- *Опрацьовувати тексти*: практика у письмі вимагає не розглядати «перший варіант» як остаточний, а переробляти текст, перечитувати його, щоб він не був прісним, щоб у ньому не було кліше. Більшість авторів говорять: письмо – це справа терпіння і наполегливості.

- *Подолати самолюбство*, навіть тоді, коли стаття нам подобається. Найкращий шлях уперед, особливо для новачків – це приймати зауваження колег і керівництва, навіть якщо такі зауваження жорсткі. Давати читати свої тексти колегам і робити з цього висновки.

- *Розкрити свою чутливість*: у журналістиці є тенденція ставити письмо у рамки стандартів читабельності; можна знайти свій стиль, вивільняючи місце для творчості, для здатності дивуватися, до ентузіазму або обурення. Життя і діяльність людини є постійною виставою; свіжість пера народжується зі свіжості думок.

Розвивайте свої сильні сторони. Не можна бути відмінним в усьому. Хороший журналіст повинен уміти писати добротні статті незалежно від жанру, але йому не обов'язково бути світилом в усіх галузях. Той, хто має рубрику у щоденній газеті, мусить уміти швидко писати резюме, доповідь, аналіз. Це не те саме, що добра критична стаття чи репортаж, написання яких істотно відрізняється.

Візьмімо, наприклад, П'єра Жоржа, який тривалий час писав замітки на останній сторінці «Монд». Він викував свій талант спочатку у колективі репортерів, потім висвітлював спортивні події (його початкова рубрика), де, слідом за Жаном Лакутюром, він зміг відновити незабутні моменти, щоразу жонглюючи словами. Це дозволило йому пізніше тримати ритм щоденних заміток.

Інші розвивають у собі навички написання розслідувань або аналізу. У перші роки професійної діяльності треба оцінити свої сильні і слабкі сторони, щоб удосконалити перші та зміцнити другі. На слабкі сторони вкажуть ті, хто перечитає статтю (керівник служби, випусковий редактор, головний редактор): помилки треба виправити. Щодо сильних сторін – тут також буде важлива думка інших, не лише професіоналів, а й друзів-читачів, які, можливо, пояснять, чому їм сподобався той чи інший абзац, зворот.

Звороти, які роблять статтю приємнішою – не є прерогативою кількох зірок преси. Їх достатньо опанувати, але не слід використовувати у кожному рядку і в кожній статті.

ДЖЕРЕЛА ПРИЄМНОГО ПИСЬМА

Щоби покращити свій стиль, треба почати виробляти навички приємного письма. Це те задоволення, з яким люди читають тексти – тривожні або гострі, теплі, комічні, з яким читання не нагадуватиме напій без смаку. Це приємність для того, хто пише свої тексти, для майстра, який полірує ніжку стільця не тільки тому, що треба її «зробити добре», за словами Пегі, а тому, що вже краще зробити не можна. В основі цього приємного письма є кілька аспектів.

Сила уяви. Часто ворогом автора є час. Журналіст регіональної газети, який мусить написати кілька статей на день після збору відповідної інформації, завжди дивиться на годинник. Отже, йому треба набути автоматизму у письмі, що полегшить виконання завдань. Результат: пласкі тексти, наближені до розмовної мови. На думку знову спадають ті самі формулювання, кліше, ті самі методи написання. Треба довго практикуватися, щоб за короткий час у ментальному процесі письма з'являлася уява.

Вона є рушійною силою індивідуального стилю. Навчання (вивчення норм), повсякденне життя (стрес, занепокоєння, банальності) і дотримання основних правил написання не сприяють появі нових ідей у пошуку, хоча саме ці нові ідеї будуть сприяти виходу з битих шляхів, із «сухого» стилю, з кліше та штампів. Коли П'єр Жорж (знову він) пише в одному зі своїх текстів «Замок на Монмартрі! Чисті XVIII сторіччя і округ!», то саме вивільнення уяви допомогло йому виявити цю ідею. Спочатку він зауважив, що цей замок – XVIII сторіччя і що Монмартр розташовується у вісімнадцятому окрузі; потім він не задовольнився простим викладом цього зіставлення; прикметник, що стосується одразу сторіччя (що є звичним) та до округу (що робиться рідше), який надається у множині і не повторюється, довершує стилістичний ефект.

Рекомендується усе, що може допомогти вивести наше міркування за межі першого слова або фрази, які спали на думку: знайти синоніми, грати зі словами; доповнити першу ідею другою, а відтак третьою, точнішою, яскравішою; писати, як пишуть в інших газетах, як пишуть колеги. Пошук спонукальних заголовків, атаки та кінцівки (Розділи 7 і 8) є одним із найкращих способів зламати жорсткість і змусити працювати уяву, зокрема за допомогою аналогії – потужного інструмента письма.

Дати волю почуттям. Роки навчання, вплив технологій на повсякденне життя, дедалі більша відстань між людиною на робочому місці та природою: це і багато іншого сприяють виникненню бар'єра між мозком та почуттями. Ми можемо бачити (але наскільки точно, під яким кутом зору?), чути (але чи зможемо розпізнати звуки, щоб їх описати?), проте ми «розучилися» торкатися, відчувати на дотик, і лише економно «куштуємо». Якщо ми хочемо живого журналізму (і вже бачили важливість «людського інтересу»), треба віднайти для себе ці почуття та емоції, навчитися перекладати їх мовою слів. Використання «чутливості» є одним зі способів радикально змінити свій стиль, наблизити його до світу людини й читача, дати прочитати слова, які і в нього викличуть почуття.

Цього можна досягти двома підходами. Спочатку опис, який народжується з почуттів. «Єдина втіха: на полиці у томливій позі лежить кіт. Короткий перепочинок, бо ми маємо виступити проти “нього”, цього недоброго Жерара Міллера, який тероризує гостей такого приємного Мішеля Дрюкера». Франсіс Корню («Монд») тонко показує нам своє сприйняття інтерв'ю з коротким пасажем про домашню тварину – kota у будинку психоаналітика. «Ніч спадає на Орна у важкій тиші» (Марі-Клод Декамп, «Монд»). Ця атака у репортажі-доповіді з країни басків занурює читача, його зір і слух в атмосферу, яку журналістка створює, щоб розповісти про людей, за якими стежать, щоби вони не поручалися за членів націоналістичної організації ЕТА.

Інший підхід полягає у використанні слів, пов'язаних з п'ятьма органами чуттів, щоб надати «людськості» факту, поняттю, ідеї. Мова сповнена цих барвистих виразів: липнути до шкіри, всувати свій ніс, колоти очі та ін. Можна, наприклад, «відчути на смак» атмосферу, «грюкнути дверима» після відставки, насолоджуватися «звучанням» публічного виступу. Всі іменники, дієслова і прикметники, пов'язані з людиною, тілом та поведінкою, цілком підходять.

Розповідати історії. Постановка – це третій аспект довершеного письма, настільки ж важливий, як і перші два. Бо читач, полюблює історії. Тож, розповідаймо їх. Це стосується не лише всієї статті, яку можна побудувати у цьому дусі (див. Розділ 5), а й одного з абзаців (а іноді й однієї фрази), який можна написати як маленьке оповідання.

Як приклад наводимо уривок з великого репортажу Соазіг Кеменер у «Журналь дю Діманш» про СІЗО у Ліанкурі, що в департаменті Уаз.

«Три бетонні вежі нависають над містечком з червоної цегли, у чверті години від Санліс та траси А1. Похмурі вартові, яких ледве закривають подвійні зелені ґрати, та білі будки КПП. “Я одразу подумав про концтабір”, – визнає один із працівників. І цього не заперечиш. Жан Дельпеш, директор, пояснює, що одна з трьох будівель, що згоріли під час бунту в 1998 році, з того часу не використовується. Зовні навіть не видно різниці».

Спочатку – опис, прикрашений поміченими деталями (вежі, похмурі, ґрати), які задають тон. Потім сильна цитата – «концтабір», за нею – цезура. Нам дається мить, щоб поміркувати під час читання пояснень директора в'язниці – і різка кінцівка: погорілі будівлі чи ні – вони все одно виглядають зловісно. Усе просто, без прикрас, змістовно, є певний ритм, на сцену дії виведено дві особи, і журналіст дає свідчення про те, що було побачено.

Цей приклад, який належить не до «красного письменства», а до класичного публіцистичного стилю, показує, наскільки важливо правильно побудувати речення (так само будується послідовність кадрів у фільмі), ритм тексту – з падіннями та підйомами, протиставленнями та чергуваннями. Банальна доповідь про матч може стати історією з напругою, драмою, трилером, із порятунком головних героїв у розв'язці.

Музика тексту. Недостатньо, щоби текст був лише добре збудований та привабливо поданий. Треба ще, щоби він був «рідким», щоби сам лився, щоб у ньому відчувався ритм, щоб він був, у всякому разі, «приємним для вуха». Про багатьох письменників, а не лише про поетів, кажуть, що вони відчувають «музику слів». Правда, інколи проза своїм ритмом наближається до поезії. Ось як Франсуа Форестьє починає портрет кіноакторки у «Нувель Обсерватор»: «Вона дала чітко відчутти різницю між мовчанням та успіхом, модою та скромністю, суворістю та зухвальством». Тернарний ритм другої частини речення, вибір слів, а після цієї простоти – розповідь, яка так добре починається. «Коли до Британського музею у Лондоні входить нейробіологія, галерея відділу старожитностей зазнає струсу». Бінарний ритм, що починає невеличке речення у рубриці «Наука» газети «Ліберасьон», допомагає оминати

сухість теми та слів. Або рублений ритм, як при скандуванні гасел, у кінцівці кіноогляду Філіпа Колена в «Ель»: «Можемо, мусимо говорити про досконалість, так!»

Щоби писати таку «музику», не треба соромитися читати абзаци вголос (так роблять деякі письменники) та переписувати їх, до досягнення задовільного результату. У вищенаведених прикладах видно, наскільки важлива пунктуація, бо вона покликана не лише надавати сенс, а і карбувати ритм.

Здивувати читача. Інший аспект стилю – вміти здивувати читача, захопити його зненацька словами, висловами, формулюваннями, ритмом, яких він не очікує. Але не спантеличувати його, бо тоді він просто відкладе читання. Запропонувати йому оригінальний погляд на речі, для його ж задоволення. В одній із рубрик про поточні події в газеті «Експрес» Даніель Рондо пише про книгу Жоржа-Марка Бенаму, в якій той розповідає про свої бесіди з президентом Франсуа Міттераном (Plon, 2001). Рондо починає з історії («Одного разу, під час свого другого семирічного терміну, Міттеран обрав його, Жоржа-Марка, з-поміж інших»). Під час розповіді гідні початки абзаців («Дивне борсання у невидимій історії». «Так, усі про це знали»). Він також дивує грою слів («Ліві приймають тихий наказ про амністію через свою амнезію»). Кінцівка несподівана завдяки деталі, яка дає можливість оцінити фразу на відстані (скуштувавши її смак): «Бенаму знадобилися міцні нерви, щоби про все це говорити, поки він їв устриці разом зі своїм другом президентом».

Це створення сюрпризів за допомогою лексики, а також за допомогою втілення у словах оригінальних ідей (як-от у «їв устриці»), є одним зі способів карбування власного стилю.

ЗБАГАЧУВАТИ ЛЕКСИКУ

Робота над лексикою є постійною. Письмо складається зі слів, які ми добираємо, і вибір цих слів є першим компонентом стилю. Саме через цей вибір і цю взаємодію ми розпізнаємо особисті характеристики автора. Поповнювати свій словник, знаходити для кожної статті свою симфонію слів – ось необхідне тренування для мозку. Ми можемо поліпшити функціонування нашого «механізму», регулярно збагачуючи свій словниковий запас

(щоби мати більше доступних слів у пам'яті) і тренуючи мозок відкидати перше слово, яке одразу спадає на думку, але робить речення банальним.

Розгляньмо простий приклад. «Слідство зайшло у глухий кут» – типовий вираз. Як його уникнути?

Спершу шукаємо *еквіваленти*:

слідство не просувається
на мертвій точці
застопорилося
стоїть на місці
буксує
не рухається вперед

Можна також відшукати *більш образні слова*:

слідство дрімає
втомилосся
тягнеться

Ще один спосіб – *сильніші слова*:

слідство загрузло (це класика)
застрягло

Якщо немає точної інформації, буде важко просуватися без зміни змісту речення. Натомість, будь-який додатковий факт, який пояснює цей «глухий кут», можна використати для надання об'єму (відсутність гіпотези? мало речових доказів? немає свідчень?).

Ми перевіряємо на письмі те, що вже сказали про саму інформацію, і це набуває все більшого значення в таких жанрах, як дослідження і репортаж: достовірність інформації потрібна не тільки для інтересу до читання, а й для задоволення від читання, бо це дає можливість уникати банальностей.

Принцип встановлено, і відтак треба грати гами, враховуючи аспекти, згадані вище: уява, чутливість, музикальність. Ось кілька прикладів стилістичного використання слів, узятих з різних статей, підписаних П'єром Жоржем, Еріхом Енсіаном, Люком Розензвегом, Даніелем Шнедерманом («Монд»), Франсуа Сереза, Франсуазою Жиру, Жаном Лакутюром («Нувель Обсерватер»), Жан-П'єром Дюфренем («Експрес»), Клодом Ембером («Пуен»).

«Каже...»

Одна з перших «гам», які треба програти, щоб навчитися варіювати свій словниковий запас – це замінити дієслова у цитатах «заявив пан...» або «каже пані...» дієсловами, які дозволяють уточнити поведінку особи, яка говорить. Коли ми в цьому натренуємося, то зможемо адаптуватися до будь-якої ситуації, створюючи ефекти стилю завдяки неочікуваному дієслову. Ось список слів, і він далеко не повний:

Типові: стверджує, каже, заявляє, вказує...

Класичні: запевняє, констатує, пояснює, зазначає, уточнює, розповідає, нагадує, згадує, підкреслює...

Уточнення: аналізує, підтримує, пом'якшує, висуває, свідчить, коментує, підтверджує, розшифровує, питає, запитує, розбирає, перераховує, висловлює, спостерігає, попереджає, пропонує, звітує, доповідає, навіює...

Ставлення: гарчить, непокоїться, хвилюється, веселиться, мнеться, затинається, плескає, аплодує, б'є, белькоче, ламається, шепоче, визнає, вигукує, дивується, обурюється, нервується, вихваляється, прискіпується, вибухає, сердиться, гнівається, пищить, бурчить, вагається, запинається, виє, кричить, натякає, іронізує, кидає, плаче, ридає, сміється, регоче, шуткує, жартує, скавчить, рюмсає, декламує, скандує, усміхається, посміхається, гримить, ріже...

Діалог: погоджується, додає, починає, завершує, продовжує, доповнює, наполягає, заперечує, реагує, повторює, закінчує...

Точка зору: звинувачує, визнає, оцінює, схвалює, аргументує, атакує, уступає, зізнається, сповідається, радить, заспокоює, виправляється, критикує, виводить, захищається, питається, показує, викриває, вибачається, судить, виправдовується, обґрунтовує, філософствує, удає, протестує, шкодує, вимагає, підтримує...

Мистецтво означення

Політика Шарля де Голля «це майже чернече лицарство [...] засноване воїном Півночі [...] щоб вивести на правильну стежину нерозумних жителів Півдня [...]». У цій статті автор також говорить про «підлеглих Помпиду», маючи на увазі Жюйє, Гаро, Ширака.

Слова, які описують

Футболіст Макс Боссі: «Макс Тихий», «найгарніший з гарних», «незграбний силует здоровила».

«Генетика, що руйнує ілюзії щодо таємниці народження».

Слова, які дивують

«Не потрібно жодних переконань, аби зрозуміти, наскільки за-непад християнської віри позбавляє суспільство “програмного забезпечення”, яке керувало ним протягом століть».